

Paweł Lewandowski

INSTYTUCJA NA RZECZ UTRZYMANIA DUCHOWNYCH WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU*

Dla osiągnięcia większej równości w dystrybucji dóbr kościelnych między duchowieństwem, Ojcowie Soboru Watykańskiego II postanowili radykalnie zmienić system ekonomiczny Kościoła, bazujący przede wszystkim na dochodach płynących z beneficjów, na rzecz instytucji diecezjalnych służących utrzymaniu oraz zabezpieczeniu socjalnemu duchownych: „Jest więc rzeczą wielce stosowną, aby przynajmniej w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy całkowicie lub w dużej mierze od ofiar wiernych, zasoby w tym celu złożone gromadziła jakaś instytucja diecezjalna, zarządzana przez biskupa przy pomocy delegowanych kapłanów, a gdzie byłoby to pożyteczne, również ludzi świeckich, biegłych w sprawach gospodarczych [...]. W krajach zaś, gdzie opieka społeczna na rzecz duchowieństwa nie jest jeszcze odpowiednio zorganizowana, niech konferencje biskupów zatroszczą się o to – zważając zawsze na prawa kościelne i państwowe – by istniały instytucje diecezjalne, także połączone z sobą, albo też instytucje powołane do życia wspólnie dla różnych diecezji, albo stowarzyszenia założone dla całego terytorium, dzięki którym, pod nadzorem hierarchii, w sposób wystarczający zaradzono by zarówno odpowiedniemu zabezpieczeniu i tak

Ks. dr PAWEŁ LEWANDOWSKI, Dąbrowa 144, 33-311 Wielogłowy, Polska; e-mail: ks.lewandowski@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4543-4382>

* Artykuł powstał w wyniku realizacji Programu „Międzynarodowa wymiana stypendialna doktorantów i kadry akademickiej”, projekt nr POWR.03.03.00-00-PN13/18, implemmentowanego w ramach Działania: 3.3 Umiejdzynarodowienie polskiego szkolnictwa wyższego, PO WER, w Catholic Diocese of Fairbanks, 1316 Peger Rd, Fairbanks, AK 99709, w terminie od 29 marca do 9 kwietnia 2019 r., umowa nr 1/PROM/2019, finansowanego ze środków Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej.

zwanej opiece sanitarnej, jak też należnemu utrzymaniu prezbiterów, którzy są dotknięci chorobą, niezdolnością do pracy lub starością”¹.

Rezygnacja z systemu beneficjalnego doprowadziła do jego zastąpienia przez nowy prawny system majątkowy, w którym fundamentalną rolę spełnia od tej pory specjalna instytucja na rzecz utrzymania duchownych. Celem niniejszego artykułu jest analiza ustawodawstwa powszechnego w odniesieniu do wspomnianej już instytucji.

1. Geneza instytucji

Ustawodawca kodeksowy², proklamując w kan. 281 § 1 fundamentalne prawo duchownych do godziwego utrzymania, ustanowił jednocześnie instytucję umożliwiającą efektywne i właściwe wykonanie tego uprawnienia. Zgodnie z kan. 1274 § 1, „w poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono”. Wskazany kanon nie ma swojego odpowiednika w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.³, w którym system beneficjalny był zwyczajnym sposobem utrzymania duchownych [Kaleta 2015, 206]. Podstawę prawną instytucji na rzecz utrzymania duchownych stanowią: okólnik *La Cassa di sovvenzioni*⁴

¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 478-507 [dalej cyt.: PO], nr 21. Zob. Rozkrut 2002, 104-109; Kantor 2008a, 251-65; Tenże 2011, 191-222; Lewandowski 2016, 53-76; Tenże 2017a, 151-69; Tenże 2017b, 131-47; Domasz 2018, 69-81.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

⁴ *Sacra Congregatio Concilii, Litterae circa modum efformandi et augendi arcam seu mensam nummariam ad clericorum sublevandas necessitates oeconomicas in Italia La Cassa di sovvenzioni* (25.02.1950), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. II: *Leges annis 1942-1958 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1969, nr 2111, kol. 2733.

i deklaracja *Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* Świętej Kongregacji Soboru⁵; konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*⁶, dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*⁷, dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*⁸, dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*⁹, dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* (nr 8, 20, 21) Soboru Watykańskiego II; motu proprio *Ecclesiae Sanctae*¹⁰ i motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*¹¹ papieża Pawła VI oraz instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago*¹² Kongregacji ds. Biskupów¹³.

⁵ Taż, *Declaratio Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* (17.12.1951), AAS 44 (1952), s. 44.

⁶ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-63, nr 13, 23.

⁷ Tenże, *Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-96; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 236-58, nr 6, 21, 31.

⁸ Tenże, *Decretum de accomodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-12; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 264-75, nr 13.

⁹ Tenże, *Decretum de activitate missionali Ecclesiae Ad gentes divinitus* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-90; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 433-71, nr 17, 38.

¹⁰ Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae Sanctae. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-87 [dalej cyt.: ES]; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006 [dalej cyt.: UHK], s. 138-55, nr I, 8, 11, 20; III, 8, 19.

¹¹ Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Sacrum diaconatus ordinem. Generales normae de diaconatu permanenti in Ecclesia Latina restituendo feruntur* (18.01.1967), AAS 59 (1967), s. 697-704; tekst polski w: UHK, s. 156-62, nr IV, 19-21.

¹² *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973 [dalej cyt.: EI]; tekst polski w: UHK, s. 403-516, nr 117, 134-138.

¹³ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 1274 § 1, s. 345. Zob. Corbellini 1996, 465-507; Soares de Vasconcelos 2001, 23-64.

Zgodnie ze wskazaniem Papieskiej Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, w prowadzonej analizie za interesujące źródło kan. 1274 § 1 uznać należy okólnik *La Cassa di sovvenzioni*, w którym Święta Kongregacja Soboru, odnosząc się do Funduszu Dotacyjnego dla Duchownych Świeckich we Włoszech, ustanowionego dnia 1 lipca 1941 r. w celu zabezpieczenia potrzeb duchowieństwa włoskiego „w każdym razie potrzebującego pomocy”, z powodu „bieżącej dewaluacji pieniędzy” podniosła podatek z pięciu centów do jednego lira od mieszkańca¹⁴. Zdaniem P.G. Marcuzziego, przywołany okólnik został zinterpretowany jako źródło kan. 1274 § 1 z dwóch powodów: 1) Święta Kongregacja Soboru normowała nie tylko materię utrzymania i zabezpieczenia społecznego duchownych, stanowiących nadrzędny cel funkcjonowania Funduszu Dotacyjnego dla Duchownych Świeckich we Włoszech, ale wprowadzała również rozwiązania prawne ułatwiające pomoc kapłanom będącym w szczególnej potrzebie; 2) Fundusz Dotacyjny gromadził środki na podstawie liczby mieszkańców poszczególnych diecezji włoskich, co koresponduje z dyspozycją ustawodawcy odnoszącą się do specjalnej instytucji gromadzącej „dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych” (kan. 1274 § 1); i chociaż działał dzięki subwencjom przesyłanym przez biskupów diecezjalnych we Włoszech, został ustanowiony i był zarządzany przez Świętą Kongregację Soboru [Marcuzzi 1993, 39]¹⁵.

Ojcowie Soboru Watykańskiego II zarządzając, iż „trzeba zaniechać tak zwanego systemu beneficjalnego albo przynajmniej zreformować go tak, aby stroną beneficjalną, czyli prawo do dochodów z uposażenia związanego z funkcją, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce w prawie przyznać samej funkcji kościelnej” (PO 20), zaproponowali powołanie w poszczególnych diecezjach specjalnej instytucji dla utrzymania duchownych: „Jest więc rzeczą bardzo stosowną, aby przynajmniej w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy zupełnie albo w dużej mierze

¹⁴ Sacra Congregatio Concilii, Litterae circa modum efformandi et augendi arcam seu mensam nummariam ad clericorum sublevandas necessitates oeconomicas in Italia *La Cassa di sovvenzioni*, kol. 2733.

¹⁵ W deklaracji z dnia 17 grudnia 1951 r. Święta Kongregacja Soboru postuluje natomiast: „an pecuniae summa, ex huiusmodi bonorum ecclesiasticorum alienationibus percepta, sit collocanda tantummodo in acquirendis bonis immobilibus in commodum ecclesiae seu entis, cuius interest”. *Declaratio Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum*, s. 44.

od ofiar wiernych, dobra dane na ten cel gromadziła jakaś instytucja diecezjalna zarządzana przez biskupa lub przy pomocy wybranych kapłanów, a tam gdzie skłania do tego pożytek, także świeckich biegłych w sprawach ekonomicznych” (PO 21). Chociaż wspomniany fundusz powinny tworzyć przede wszystkim ofiary wiernych, to jednak nie wyklucza się także innych źródeł jego finansowania, które należy prawnie dookreślić (PO 21). Proklamując uprawnienie prezbiterów do godziwego utrzymania, Ojcowie soborowi dostrzegli możliwość jego skutecznej realizacji poprzez analizowaną instytucję (PO 21).

W motu proprio ustanawiającym przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* papież Paweł VI nakazał konferencjom biskupów troskę o to, aby „przynajmniej na tych terenach, gdzie utrzymanie duchowieństwa oparte jest w całości lub w większej części na ofiarach wiernych, utworzyć w poszczególnych diecezjach specjalną instytucję, która by zbierała ofiary na ten cel” (ES I, 8). Administratorem funduszu powinien być sam biskup diecezjalny, którego jednak mogą wspierać delegowani duchowni, a nawet – gdyby okazało się to pożyteczne – wierni świeccy biegli w sprawach ekonomicznych [Fiiriter 2009, 160]. Dla właściwej realizacji zadania konieczna staje się jednak reforma systemu beneficjalnego, która stanowi przedmiot pracy Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (ES I, 8).

Istotne dyspozycje w analizowanej materii promulgowała Kongregacja ds. Biskupów. Po raz kolejny zobowiązała biskupów do troski o godziwe utrzymanie duchownych oraz o implementowanie wymagań sprawiedliwości rozdzielczej w odniesieniu do dóbr materialnych duchownych (EI 117). Poważnym zadaniem biskupów jest czuwanie nad tym, aby duchowni otrzymywali wynagrodzenie co do zasady jednakowe dla wszystkich pracujących w takich samych warunkach, które powinno: 1) wystarczyć na godziwe utrzymanie; 2) bronić koniecznej wolności apostołskiej; 3) umożliwiać duchownym osobiste wspomaganie ubogich (EI 117). Kongregacja ds. Biskupów postulowała także: „Wyjmując zbiórki dokonywane na specjalny cel, biskup może nakazać – gdzie to jest możliwe i gdzie czego innego nie zarządziła Konferencja Biskupia dla całego terytorium – utworzenie z ofiar składanych przez wiernych na rzecz wspólnoty chrześcijańskiej, jednej wspólnej kasy, parafialnej lub diecezjalnej, z której czerpałoby się fundusze i sprawiedliwie rozdzielało na potrzeby związane

z kultem, akcją charytatywną i dziełami apostołatu, zachowując wszakże odpowiednią część na potrzeby wspólne lub nieprzewidziane. Po głębszym rozważeniu sprawy razem ze wszystkimi beneficjentami, Kapitułą Katedralną lub konsultorami diecezjalnymi oraz z radami diecezjalnymi, biskup może zdecydować, czy do wspomnianej kasy włączyć dochody z beneficjów parafialnych, jak również innych dóbr kościelnych. Zarządzanie tym wszystkim należy, jeśli to tylko możliwe, przekazać diecezjalnemu urzędowi administracyjnemu i jego filiom ustanowionym w dekanatach. Zarządzanie tymi rzeczami dokonuje się zawsze pod nadzorem i kierownictwem biskupa oraz rady diecezjalnej” (EI 136). Odpowiednią część dochodów płynących ze zreformowanych beneficjów oraz z wszystkich ofiar wiernych należy przeznaczyć na godziwe utrzymanie duchownych, zawsze jednak z zachowaniem wymogów ewangelicznego ubóstwa (EI 137) [De Paolis 1988, 584-85].

Wskazane dokumenty Świętej Kongregacji Soboru, uchwały Soboru Watykańskiego II oraz posoborowe akty wykonawcze dały podstawę do pracy Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Bezpośrednio po przedyskutowaniu problemu związanego z zarządzaniem mieniem kościelnym¹⁶, dnia 28 maja 1969 r., zespół konsultorów poruszył zagadnienie tworzenia masy dóbr w poszczególnych diecezjach. Materia ta łączyła się z przekształcaniem beneficjów. Powoływano się przy tym na nauczanie Ojców soborowych¹⁷. Istotnym zadaniem w tej materii było stworzenie w diecezjach masy dóbr służących utrzymaniu duchowieństwa. Należało zatem zrehabilitować normy ogólne bez formułowania bez-

¹⁶ A jeszcze przed promulgowaniem przez Kongregację ds. Biskupów instrukcji *Ecclesiae Imago* – 22.02.1973 r.

¹⁷ „Iamvero ad normam Decreti *Presbyterorum Ordinis* (nn. 20-21) et M.P. *Ecclesiae Sanctae* (I/4, 5, 8) sequentes massae bonorum in iure patrimoniali Ecclesiae moderno definiendae sunt: a) massa bonorum communis pro cleri sustentatione; b) massa bonorum communis pro praeventia sociali ecclesiasticorum; c) massa bonorum communis generalis ad alias necessitates satisfaciendas nempe ad: 1) remunerationem personarum laicarum Ecclesiae deservientium; 2) acquisitionem restaurationem etc. rerum mobilium et immobilium et sustentationem operum caritatis et apostolatus; 3) subsidia aliis dioecesibus pauperibus elargienda”. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Coetus studiorum De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio VII)* (26-31.05.1969), „Communicationes” 37 (2005), nr 2, s. 212-13.

względnych nakazów¹⁸. Zaznaczono przy tym, że za bardziej odpowiednie uznać należy określenie „instytuty zbierające dobra doczesne” od samego pojęcia „masy spadkowej”¹⁹. Propozycje wskazane w czasie dyskusji Papieskiej Komisji zredagowano ostatecznie w pięciu paragrafach, spośród których pierwszy dotyczył instytucji na rzecz utrzymania duchownych. Zaaprobowane normy zostały zawarte w kan. 16 projektu Księgi V KPK/83 *De iure patrimoniali Ecclesiae*, w którym konsultorzy dołączyli odpowiednią dyspozycję ustanawiając trzy instytucje: 1) *pro cleri sustentatione*; 2) *pro praevidentia sociali clericorum*; 3) *pro aliis Ecclesiae necessitatibus*, przy czym do analizowanego paragrafu pierwszego, normującego działalność instytucji, nie wprowadzono żadnej zmiany. Papieska Komisja ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego polecała w nim zatem: „Konferencje biskupów mają czuwać według norm przez nie ustanowionych, aby w poszczególnych diecezjach czynny był specjalny instytut, który gromadziłby dobra lub ofiary w tym celu, aby należycie zabezpieczyć przyzwoite i fundamentalnie równe utrzymanie wszystkich duchownych, którzy pełnią zadania w służbie dla ludu Bożego” [Wójcik 1987, 68].

Zespół konsultorów zebranych dnia 22 czerwca 1979 r. na sesji komisji *De iure patrimoniali Ecclesiae*, w czasie której kan. 16 stał się przedmiotem ożywionej dyskusji, zastanawiał się najpierw nad jego systematycznym przyporządkowaniem [Walencik 2005, 372-73]. Zdecydowano ostatecznie, aby kanon umieścić w tytule odnoszącym się do zarządu dóbr *De administratione bonorum*, odrzucając propozycję przeniesienia go do tytułu dotyczącego nabywania dóbr *De acquisitione bonorum*²⁰. Następnie poruszono zagadnienie uprawnień przekazanych konferencjom

¹⁸ Zob. Burgazzi 2002, 158-67.

¹⁹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio VII)*, s. 213.

²⁰ „Ante omnia fit quaestio inter Consultores de loco ubi hic canon collocari debeat. Unus Consultor proponit ut ponatur sub Tit. De administratione honorum; alii Consultores, post breve examen textus canonis, conveniunt plura esse elementa canonis quae meliorem collocationem obtinent sub rubrica «De administratione honorum», etsi non desini elementa ob quae canon collocari etiam posset sub rubrica «De acquisitione honorum». De unanimi consensu Consultorum hic canon collocabitur post can. 18 schematis”. Taż, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio I, series altera)*, kan. 16, s. 408.

biskupów wskazując, iż przeczy to uznanym w doktrynie kościelnej relacjom biskupów w stosunku do konferencji biskupów. Postulowano więc, aby zadanie troski o instytucję na rzecz utrzymania duchownych scedować na poszczególnych biskupów²¹. Konsekwencją tego stało się skreślenie zdania *Advigilent Episcoporum Conferentiae, iuxta normas ab ipsis condendas* rozpoczynającego kan. 16 § 1. Ponadto, określenie *fundamentaliter aequali* uznano za niezgodne z nauczaniem Ojców soborowych podkreślających wynagrodzenie duchownych w związku z *tum ipsius muneris naturae cum temporum locorumque conditionum* (por. PO 20), zastępując je przez zwrot *ad normam can. 141*, czego konsekwencją było objęcie prawem do utrzymania także duchownych spoza określonej diecezji, którzy aktualnie wypełniają kościelną posługę na jej terenie²².

Po publikacji schematu z 1980 r. doszło do dalszych prac zespołu konsultorów²³. W odniesieniu do analizowanej materii, kard. G. Siri postulował, aby do diecezjalnego instytutu na rzecz utrzymania duchownych włączyć ofiary *iura stolae* oraz środki gromadzone przez ten fundusz przeznaczać wyłącznie na utrzymanie duchownych diecezjalnych. Realizację pierwszej propozycji pozostawiono do szczegółowego określenia ustawodawcom partykularnym. Drugą zaś stanowczo odrzuciono, za PO 20 i ES I, 8 argumentując, że ze względów sprawiedliwości wszyscy duchowni poświęcający się służbie kościelnej w danej diecezji są uprawnieni do korzystania z subwencji tej instytucji²⁴.

²¹ „Plures conquesti sunt eo quod in § 1 tribuatur Episcoporum Conferentiis facultas «advigilandi» ut in singulis dioecesibus etc... Talis facultas non potest admitti, quia contradicit sanae doctrinae ecclesiologicalae de relationibus Episcopos inter et Episcoporum Conferentias. Consultores concordant circa talem animadversionem”. Tamże, s. 409.

²² Tamże. Odpowiednikiem wskazanego kan. 141 w KPK/83 jest kan. 281. W ostatecznej wersji analizowany kanon otrzymał brzmienie: „Habeatur in singulis dioecesibus speciale institutum quod bona vel oblationes colligat eum in finem ut substationi clericorum, qui in favorem dioecesis servitium praestant, ad normam can. 141 (De Populo Dei) provideatur, nisi aliter eisdem provisum sit”. Tamże, s. 410.

²³ Taż, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum (Patribus Commissionis reservatum)* (29.06.1980), Città del Vaticano 1980.

²⁴ „Lege universali imponi non potest. Attentis autem adiunctis determinari potest lege particulari. Clerici quibus per Institutum providebitur sunt omnes qui in favorem

2. Ustawodawstwo kodeksowe

Jak wynika ze źródeł kan. 1274 § 1 i dokumentów Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, cel analizowanego instytutu stanowi zabezpieczenie godziwego utrzymania duchownym, zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 281. Za beneficjentów funduszu należy zatem uważać wszystkich duchownych, diecezjalnych i niediecezjalnych, inkardynowanych do diecezji i czasowo pełniących w niej służbę (por. kan. 271 § 1) [Aznar Gil 1991, 628-29; Chiappetta 2011, 561]. Utrzymanie duchownych ma szersze znaczenie jak tylko instytucjonalne. Nie mniej istotna jest także więź duchowa prezbiterów z diecezją, a także sposób ich wsparcia w kapłańskiej posłudze pełnionej w określonym Kościele partykularnym. Postulat ten pośrednio potwierdza dyspozycja zawarta w kan. 1274 § 4, zgodnie z którym ustawodawca nie przewiduje możliwości przekształcenia diecezjalnej instytucji na rzecz utrzymania duchownych w instytucję o zasięgu międzydiecezjalnym lub krajowym [Kaleta 2017, 55; Tenże 2019, 54].

Uprawnienie do ustanowienia analizowanej instytucji ustawodawca kodeksowy przekazuje biskupowi diecezjalnemu (kan. 1274 § 1). Swoistą trudność stanowi interpretacja zawartej w kanonie klauzuli: „chyba że inaczej temu zaradzono” (*nisi aliter eisdem provisum sit*). Zdaniem niektórych komentatorów, ustawodawca pozostawia biskupowi diecezjalnemu wolność (*nisi aliter provisum sit; quatenus opus sit*) w ustanowieniu takiego systemu finansowego, jaki uzna za stosowny, aby zadośćuczynić godziwemu utrzymaniu duchownych [Odchimar 1983, 49; Aznar Gil 1993, 316; Chiappetta 1997, 735; Mukiibi 2002, 33; Artner 2009, 12; Donà 2012, 661; Renken 2012, 78]. Nie może on jednak polegać na kontynuacji dotychczas funkcjonującego beneficjum kościelnego. W przypadku braku specjalnego systemu diecezjalnego, który mógłby stanowić autonomiczną i równocześnie zależną od diecezji organizację zarządzania, z własną księgowością, nakazuje się ustanowienie diecezjalnej instytucji gromadzącej

diecesis servitium praestant (cfr. PO 20; ES I, 8) nulla distinctione facta. Res est iustitiae”. Taż, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis atque Exc.mis Patribus Commissionis ad novissimum schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis (Patribus Commissionis stricte reservata)* (16.07.1981), [Civitas Vaticana] 1981, ad. can. 1225 § 1, nr 1, s. 284.

środki na utrzymanie duchownych Kościoła partykularnego [López Alarcón 2004, 981]. Interpretowanie zatem klauzuli „chyba że inaczej temu zaradzono” na zasadzie wnioskowania, że jest to bardziej uprawnienie niż obowiązek, można uznać za słuszne tylko w sytuacji, gdy system beneficjalny jeszcze funkcjonuje. Tam jednak, gdzie utrzymanie duchownych finansowane jest wyłącznie z ofiar wiernych chrześcijan, ustanowienie analizowanej instytucji jest obligatoryjne [Kaleta 2017, 54; Tenże 2019, 54]. Wskazuje na to także zastosowany przez ustawodawcę czasownik *habeatur* w trybie rozkazującym oznaczający ‘powinność’, a nie jedynie ‘zalecenie’ [Hesch 1994, 196-97; De Paolis 2011, 173]. Ponadto, dyspozycję ustawodawcy zawartą w kan. 1274 § 1 należy odnieść do kan. 1272, zgodnie z którym w krajach, gdzie istnieją jeszcze beneficja w ścisłym znaczeniu, do konferencji biskupów należy odpowiednimi normami, uzgodnionymi ze Stolicą Apostolską i przez nią zatwierdzonymi, tak określić sposób zarządzania tymi beneficjami, żeby dochody, a nawet, jeśli to możliwe, samo uposażenie beneficjów, były sukcesywnie przenoszone do instytucji na rzecz utrzymania duchownych [Salerno 2001, 730; De Paolis 1989, 49; Tenże 1993, 30-31]. Należy pamiętać o tym, że dobra pobożnej fundacji nieautonomicznej, gdy zostały powierzone osobie prawnej podlegającej biskupowi diecezjalnemu, po upływie określonego czasu powinny zostać przekazane analizowanej instytucji, chyba że ujawniono wyraźną inną wolę fundatora (kan. 1303 § 2) [por. Soares de Vasconcelos 1998, 14].

Ustawodawca kodeksowy, w odniesieniu do bazy materialnej instytucji na rzecz utrzymania duchownych, wypowiada się w sposób ogólny stanowiąc, że powinna ona gromadzić dobra i ofiary (*bona vel oblationes colligat*). Czasownika *colligere* nie należy rozumieć aktywnie w znaczeniu przeprowadzanej zbiórki, ale raczej biernie jako miejsce, instytucję gromadzącą wszelkie środki materialne na rzecz utrzymania duchownych [Plezia 2007, 570-71]. Ustawodawca, stosując pojęcia *bona* i *oblationes* nie posłużył się nimi w znaczeniu synonimicznym, nawet przy założeniu, że *bona* może być rozumiane jako pojęcie nadrzędne, którego zakres obejmuje Ruchome i nieruchome dobra materialne, a także wszelkie uprawnienia majątkowe uznane i prawnie chronione. Uwzględniając kontekst normy kan. 1274 § 1, zastosowane pojęcie *bona* należy rozumieć jako już istniejącą własność Kościoła, co staje się bardziej zrozumiałe w odniesieniu do Dyspozycji wskazanego kan. 1272, w którym ustawodawca przewiduje rezy-

gnację z utrzymania zapewnianego przez beneficjum kościelne na rzecz środków subwencjonowanych przez analizowaną instytucję [Walencik 2005, 369-70].

Oprócz przedstawionych powyżej (zob. kan. 1272; 1303 § 2), za źródła finansowania instytucji na rzecz utrzymania duchownych uznać należy: 1) ofiary wiernych, zarówno spontaniczne, jak i będące odpowiedzią na kierowane do nich prośby (kan. 1261; 1262); 2) podatek zwyczajny i nadzwyczajny (kan. 1263); 3) zbiórki specjalne (kan. 1266); 4) pobożne rozporządzenia dokonane testamentem, jak i aktem między żyjącymi (kan. 1301); 5) ofiary mszalne za binacje i trynacje, przekazywane na cele oznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem określonego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego (kan. 951 § 1)²⁵; 6) ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów (kan. 1264, 2°) [Pérez Troya 2018, 15].

Odnosząc się do kwestii statusu prawnego instytucji gromadzącej środki na rzecz utrzymania duchowieństwa, na podstawie dyspozycji ustawodawcy zawartej w kan. 1274 § 1, stwierdzić należy, że jest to samodzielna instytucja, która na mocy dekretu kompetentnej władzy otrzymuje publiczną osobowość prawną, spełniając tym samym wymagania zawarte w kan. 116. Majątek stanowiący jej własność jest zatem majątkiem kościelnym [Consorti 2000, 57; Walencik 2005, 375].

Nawiązując do dyspozycji ustawodawcy „chyba że inaczej temu zaradzono” (kan. 1274 § 1), Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych wskazuje, że godziwe utrzymanie duchownych może pochodzić nie tylko z instytucji specjalnie powołanej w tym celu, ale także z innych źródeł, samodzielnie wystarczających lub łączonych z innymi. Z tego też względu, przed analizowaną instytucją stoi zadanie jedynie w sytuacji, w której określony poziom wynagrodzenia konkretnego duchownego nie został osiągnięty z ofiar płynących z wypełniania kościelnej posługi lub uposażenia wynikającego z innych źródeł²⁶.

²⁵ Zob. Kantor 2008b, 107-18; Lewandowski 2015, 95-108; Kantor 2016, 158-64.

²⁶ „The Code of Canon Law, in accord with what has already been presented, leaves open a vast array of possibilities regarding the “sources” from which it is legitimate to receive the “*quantum*” necessary for the remuneration of clergy. Canon 1274, § 1, in fact, speaks of a diocesan institute for the support of the clergy, “*unless they are otherwise provided for*”. Based on that phrase, one can deduce that the remuneration of a cleric

3. Wnioski

Przeprowadzona w artykule analiza źródeł prawa i literatury prowadzi do następujących wniosków:

1) Rezygnacja z systemu beneficjalnego doprowadziła do jego zastąpienia przez nowy prawny system majątkowy, w którym wzięto pod uwagę godziwe utrzymanie duchownych.

2) „W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono” (kan. 1274 § 1).

3) Kan. 1274 § 1 nie ma swojego odpowiednika w KPK/17. Podstawę prawną funduszu stanowią: okólnik *La Cassa di sovvenzioni* i deklaracja *Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* Świętej Kongregacji Soboru; konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II; motu proprio *Ecclesiae Sanctae* i motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* papieża Pawła VI oraz instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* Kongregacji ds. Biskupów.

4) Cel analizowanego funduszu stanowi zapewnienie utrzymania wszystkim duchownym – diecezjalnym i niediecezjalnym, inkardynowanym do diecezji i czasowo pełniącym w niej służbę.

5) Tylko biskup diecezjalny może ustanowić fundusz na rzecz utrzymania duchownych.

may come from other sources, whether taken singularly or pooled together. Schematically, there are three types of sources for the necessary sustenance: a) ecclesiastical entities for which the priests exercise their ministry, whether full-time or part-time; b) subjects from which the priests receive what corresponds to a true and proper stipend, or a pension, according to the norms in force of the relevant juridical order; c) the diocesan institute or fund”. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* (29.04.2000), „Communicationes” 32 (2000), nr 2, s. 162-67, nr 4.3.

6) Tam, gdzie utrzymanie duchownych finansowane jest wyłącznie z ofiar wiernych, ustanowienie funduszu na rzecz utrzymania duchownych jest obligatoryjne.

7) Za źródła finansowania funduszu uznać należy: ofiary wiernych, zarówno spontaniczne, jak i będące odpowiedzią na kierowane do nich prośby, podatek zwyczajny i nadzwyczajny, zbiórki specjalne, pobożne rozporządzenia dokonane testamentem, jak i aktem między żyjącymi, ofiary mszalne za binacje i trynacje, przekazywane na cele oznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem określonego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego, ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów.

PIŚMIENNICTWO

- Artner, Péter. 2009. "The Remuneration of Diocesan Clerics." *Folia Canonica* 12:7-22.
- Aznar Gil, Federico R. 1991. "El fondo diocesano para la sustentacion del clero (c. 1.274, § 1)." *Revista Española de Derecho Canónico* 48:619-47.
- Aznar Gil, Federico R. 1993. *La administración de los bienes temporales de la Iglesia*. Salamanca: Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca. Caja Salamanca y Soria.
- Burgazzi, Cesare. 2002. *Il sostentamento del clero. Indagine storico-giuridica, con particolare riferimento alla formazione dei canonici 1272-1274-1275 del Codex Iuris Canonici 1983 e alla loro applicazione in ambito europeo*. Roma: Pontificia Universitas Lateranensis.
- Chiappetta, Luigi. 1997. *Il manuale del parroco. Commento giuridico-pastorale*. Roma: Edizioni Dehoniane.
- Chiappetta, Luigi. 2011. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*. Vol. II: *Libri III-IV-V-VI*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Consorti, Pierluigi. 2000. *La remunerazione del clero. Dal sistema beneficiale agli Istituti per il sostentamento*. Torino: Giappichelli.
- Corbellini, Giorgio. 1996. "Note sulla formazione del can. 1274 (e dei cann. 1275 e 1272) del «Codex Iuris Canonici»." *Ius Ecclesiae* 8, no. 2:465-507.
- De Paolis, Velasio. 1988. "Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di Diritto Canonico." In *Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, ed. René Latourelle, 571-95. Assisi: Cittadella.
- De Paolis, Velasio. 1989. "Il sostentamento del clero nel Concilio e nel Codice." *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 2:35-56.

- De Paolis, Velasio. 1993. "Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni." In *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [Studi Giuridici, vol. 28], 21-31. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- De Paolis, Velasio. 2011. *I beni temporali della Chiesa*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Domaszcz, Arkadiusz. 2018. „Social Insurance for Clergymen Under Canon Law.” *Seminare* 39, no. 4:69-81.
- Donà, Graziano. 2012. "Instituto para la sustentación del clero." In *Diccionario general de derecho canónico*. Vol. IV: (*Filosofía del derecho – Legislador*), ed. Javier Otaduy, Antonio Viana, and Joaquín Sedano, 660-61. Cizur Menor: Aranzadi.
- Fiiriter, Benjamin. 2009. *The Temporal Goods of the Particular Church in the 1983 Code: Acquisition, Administration and Alienation*. Romae: Pontificia Universitas Urbaniana.
- Hesch, John B. 1994. *A Canonical Commentary on Selected Personnel Policies in the United States of America Regarding Decent Support of Diocesan Priests in Active Ministry*. Ann Arbor: University Microfilms International.
- Kaleta, Paweł. 2015. *Ecclesiastical Patrimonial Law*. Manchester: Catholic Printing Company of Farnworth.
- Kaleta, Paweł. 2017. *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kaleta, Paweł. 2019. „Dobra doczesne Kościoła.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. IV/1: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. Józef Krukowski, 1-152. Poznań: Pallottinum.
- Kantor, Robert. 2008a. „Clerici vitae simplicitatem colant. Analiza kan. 282 § 1 Kodeksu Jana Pawła II.” W *Zobowiązani do wiary po dwudziestu latach na drodze wyznaczonej przez Jana Pawła II (Tarnów, 9–10 VI 1987)*, red. Józef Stala, i Janusz Królikowski, 251-65. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Kantor, Robert. 2008b. „Przeznaczenie stypendiów binowanych i trynowanych.” *Tarnowskie Studia Teologiczne* 27, nr 1:107-18.
- Kantor, Robert. 2011. „Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analiza kan. 281 § 1.” *Prawo Kanoniczne* 54, nr 3-4:191-222.
- Kantor, Robert. 2016. „Binowanie i trynowanie – normy kanoniczne.” *Currenda* 1:158-64.
- Lewandowski, Paweł. 2015. „Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej.” *Roczniki Nauk Prawnych* 25, nr 1:95-108.

- Lewandowski, Paweł. 2016. „Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych.” *Kościół i Prawo* 5, nr 1:53-76.
- Lewandowski, Paweł. 2017a. „Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” *Roczniki Nauk Prawnych* 27, nr 2:151-69.
- Lewandowski, Paweł. 2017b. “The Notion of Decent Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law.” *Roczniki Nauk Prawnych* [English Online Version] 27, no. 2:131-47.
- López Alarcón, Mariano. 2004. “The Temporal Goods of the Church.” In *Code of Canon Law Annotated prepared under the responsibility of the Instituto Martín de Azpilcueta. Second edition revised and updated of the 6th Spanish language edition*, ed. Ernest Caparros, and Hélène Aubé, 963-1016. Montréal: Wilson & Lafleur Limitée.
- Marcuzzi, Piero G. 1993. “Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina.” In *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [Studi Giuridici, vol. 28], 33-78. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Mukiibi, Barnabas. 2002. *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination. With Reference to can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code. A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*. Roma: Pontificia Universitas Lateranensis.
- Odchimar, Nereo P. 1983. “Decent Support and Social Security of the Clergy Under the 1983 Code of Canon Law.” *Philippiniana Sacra* 18, no. 54:511-38.
- Pérez Troya, Juan C. 2018. *El c. 1274§1 y el Fondo para la sustentación del clero de la diócesis de Ciudad Real*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- Plezia, Marian (red.). 2007. *Słownik lacińsko-polski*. T. I: A-C. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Renken, John A. 2012. “The Acquisition of Diocesan Revenue by the Diocesan Bishop.” *Canon Law Society of Great Britain & Ireland Newsletter* 172, no. 12:58-81.
- Rozkrut, Tomasz. 2002. „Uposażenie prezbitera według Kodeksu Prawa Kanonicznego i prawa cywilnego.” *Dobry Pasterz* 27:104-09.
- Salerno, Francesco. 2001. “I beni temporali della Chiesa.” In *Commento al Codice di Diritto Canonico*, ed. Pio Vito Pinto, 719-55. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Soares de Vasconcelos, Abílio. 1998. “Sustentação do clero no Terceiro Milênio (cc. 281 e 1274 §1).” *Direito & Pastoral* 12, no. 36:7-22.
- Soares de Vasconcelos, Abílio. 2001. “O sustento do clero no Concílio Vaticano II (Bastidores dos canones 281 e 1274).” *Direito & Pastoral* 15, no. 42:23-64.

- Walencik, Dariusz. 2005. „Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 38, nr 2:367-79.
- Wójcik, Walenty. 1987. „Dobra doczesne Kościoła.” W Walenty Wójcik, Józef Krukowski, i Franciszek Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.* T. IV: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, 11-109. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

Instytucja na rzecz utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Streszczenie

Prawo do godziwego wynagrodzenia bez wątplenia należy uznać za jedno z najbardziej podstawowych praw przysługujących każdemu człowiekowi. W odniesieniu do duchownych realizację tego fundamentalnego prawa zabezpiecza m.in. specjalny fundusz na rzecz utrzymania duchownych. Fundusz ten gromadzi dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę na rzecz diecezji. Pierwsza część artykułu zawiera genezę funduszu na rzecz utrzymania duchownych, druga zaś stanowi analizę ustawodawstwa kodeksowego w odniesieniu do podjętego tematu.

Słowa kluczowe: utrzymanie, wynagrodzenie, duchowni, biskup diecezjalny, ofiary wiernych

The Fund for the Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law

Summary

The right to decent support is undoubtedly one of the most basic rights that each person has. With regard to the clergy, the implementation of this fundamental right secures, among others, a special fund for the support of the clergy. This fund collects temporal goods and offerings for the support of clerics who serve the diocese. The first part of the article contains the genesis of the fund for the support of the clergy, while the second part analyzes the Code legislation in relation to the subject taken.

Key words: sustenance, remuneration, clerics, diocesan bishop, offerings of the faithful

Information about Author: Rev. PAWEŁ LEWANDOWSKI, Ph.D., Dąbrowa 144, 33-311 Wielogłowy, Poland; e-mail: ks.lewandowski@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4543-4382>